

СЕКЦІЯ 2

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 330.34

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2019-6-6>**Білан О.С.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємств і корпорацій
Тернопільського національного економічного університету***Bilan Oksana***Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Economics and Economic Theory
Ternopil National Economic University*

«ЗЕЛЕНА» ЕКОНОМІКА ЯК ВЕКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

«GREEN» ECONOMY AS A VECTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено особливості розвитку «зеленої» економіки в контексті забезпечення сталого розвитку. Акцентовано, що модель «зеленої» економіки нормалізує взаємодію людської діяльності і природи. Визначено характерні особливості моделі «зеленої» економіки щодо її пріоритетних напрямів, ціноутворення, податкового законодавства, інвестиційної політики, соціального складника та державної підтримки. Досліджено ключові напрями та передумови застосування досвіду розвинутих країн у галузі розвитку «зеленої» економіки. Окреслено основні заходи, що сприятимуть запровадженню принципів «зеленої» економіки в практику діяльності вітчизняних підприємств. Ураховуючи зарубіжний досвід, визначено цілі та запропоновано перспективні сектори розроблення «зелених» технологій із погляду інвестиційної привабливості.

Ключові слова: «зелена» економіка, зарубіжний досвід, сталий розвиток, відновлювана енергія, рециклінг.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы особенности развития «зеленой» экономики в контексте обеспечения устойчивого развития. Акцентируется, что модель зеленой экономики нормализует взаимодействие человеческой деятельности и природы. Определены характерные особенности модели «зеленой» экономики относительно ее приоритетных направлений, ценообразования, налогового законодательства, инвестиционной политики, социальной составляющей и государственной поддержки. Исследованы ключевые направления и предпосылки применения опыта развитых стран в сфере развития «зеленой» экономики. Предложены мероприятия, которые будут способствовать введению принципов «зеленой» экономики в практику деятельности отечественных предприятий. Учитывая зарубежный опыт, определены цели и предложены перспективные секторы разработки «зеленых» технологий с точки зрения инвестиционной привлекательности.

Ключевые слова: «зеленая» экономика, зарубежный опыт, устойчивое развитие, восстанавливаемая энергия, рецикллинг.

ANNOTATION

The article studies the «green» economy's features within the framework of providing sustainable development. It is emphasized, that role of ecologization of the industrial process increases under the current conditions, and global changes in the ecosystem make big business to invest in the environmental protection. The article

underlines that the «green» economy model normalizes the cooperation of human activities and nature. The features of the model according to its prior vectors, price setting, tax legislation, investment policy, social component of state support are identified. The key directions and prerequisites for using the developed countries' experience in the field of development of «green» economy are identified. It is justified, that for now recycling is rational to consider as an important element of socio-economic system, which allows to create basis for sustainable development of modern society. The main measures for promoting the implementation of principles of the «green» economy into the practical activities of domestic enterprises are traces, such as: formation of state investment policy, directed on supporting the development of the «green» technologies, formation of the necessary infrastructure, creation of the conditions for renewal natural capital and increasing its volume; designated state funding of research and development, connected with creating the «green» technologies; reforming the «eco-taxation» system, which considers change of labor tax to pollution tax; implementation of the practice of public procurements to create favourable conditions, to stimulate manufacturing of ecologically safe products. The article highlights whole developments of the «green» technologies: decreasing pollution and waste by changing the production and consumption structures; meeting the social needs by methods which do not provide exhaustion of natural resources; developing the alternative technologies, safe for the environment; creating re-usable and recyclable products. Taking into account the foreign experience the advanced sectors for development «green» technologies from the point of investment attractiveness are proposed. It is concluded that the model of «green» economy is equal to not only improve the ecologic situation and increase social welfare in a country, but to ensure the economic and social sustainability of a country.

Key words: green economy, foreign experience, sustainable development, renewable energy, recycling.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах сталий розвиток стає «двигуном» суспільного та політичного прогресу, адже може забезпечити гідне життя людей сьогодні та водночас зберегти природний спадок для нащадків як на локальному, так і на глобальному рівнях. Як по-

казують дослідження, уряди розвинутих країн успішно реалізують основні положення сталого розвитку. Для України є важливим такий позитивний досвід, адже в сучасних умовах шлях сталого розвитку є запорукою успішного та збалансованого майбутнього кожної країни.

Варто зазначити, що з кожним роком зростає роль екологізації виробничого процесу. Глобальні зміни екосистеми змушують великий бізнес інвестувати в охорону навколишнього середовища, причому в останні роки все більше компаній – лідерів корпоративної соціальної відповідальності переходять від політики екоєфективності до політики екоінновацій, що має на меті скорочення обсягів споживаних ресурсів, в першу чергу енергії, і внесення кардинальних змін у сам технологічний процес. У сучасних умовах «зелена» економіка – це двигун сталого розвитку, головним інструментом якої є інноваційні «зелені» технології.

Таким чином, ураховуючи глобальні виклики, що стоять перед сучасною цивілізацією, у процесі пошуку адекватних моделей сучасного соціально-економічного розвитку концепцію інклюзивного «зеленого» розвитку можна розглядати як єдину прийнятну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Вагомий внесок у дослідження проблематики сталого розвитку економіки зробили такі вітчизняні вчені, як Т.В. Горянська, Н.П. Захаркевич, А.І. Крисоватий, О.М. Сохацька, О.С. Чмир та ін. Проте в умовах глобальних викликів, що стоять перед сучасною цивілізацією, питання пошуку адекватних моделей сучасного соціально-економічного розвитку залишаються недостатньо розробленими, що зумовлює необхідність детальніших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування необхідності розвитку «зеленої» економіки як засобу забезпечення сталого розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зважаючи на негативні тенденції у сфері екології, світова спільнота усвідомлює тягар відповідальності, що лежить на сучасних поколіннях перед нащадками. Найважливішим документом, в якому задекларовано основні напрями вирішення цієї проблеми, є документ Конференції ООН із навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), в якому резюмовано, що основою формування нового типу еколого-економічного росту є сталий розвиток (sustainable development).

Сталий розвиток – це такий розвиток, за якого не лише забезпечується задоволення потреб сучасних поколінь, а й не ставиться під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Безліч досліджень звернули увагу на проблеми, спричинені забрудненням навколишнього середовища і неконтрольова-

ним використанням невідновлюваних ресурсів. Іншими словами, за збільшення споживання ресурсів сьогодні, з огляду на їх обмеженість, людство отримає зниження кількості ресурсів, доступних для задоволення своїх потреб завтра.

У зв'язку із цим особливої уваги заслуговують пропозиції членів Римського клубу щодо зняття з порядку денного як мети людства поняття «економічне зростання». Вони вважають, що ключовою метою має стати «економічний розвиток», який не передбачає безупинного нарощування виробництва та споживання, акцентуючи увагу на підвищенні тривалості та якості життя людей. Саме такий підхід допоможе сповільнити загострення і в перспективі підійти ближче до вирішення вищезазначених глобальних проблем, зокрема збереження прийнятнього стану навколишнього середовища [3].

Ініціати́ва ООН у галузі досягнення цілей сталого розвитку посприяла встановленню жорстких законодавчих норм по відношенню до виробників продукції та послуг щодо поводження з відходами виробництва та споживання; дала змогу не тільки сформулювати, а й розвинути нові напрями в економіці, а саме: розроблення екологічних зелених технологій, виробництво продукції з переробленої сировини, створення приватних підприємств у сфері переробки відходів, що сприяє досягненню балансу між економічним розвитком країни та збереженням її природного потенціалу.

За таких умов обов'язковим є врахування екологічної компоненти під час проектування та реалізації нових видів бізнесу та кардинальної модернізації існуючих видів у контексті запобігання негативному впливу на оточуюче середовище. Уряди європейських держав, США, Канади встановили жорсткі вимоги до видачі дозволів на нові види бізнесу, контролюючи ці аспекти [3].

Позитивним є той факт, що більшість українських компаній усвідомлює проблему забруднення навколишнього середовища та робить кроки в напрямі її подолання.

Результати дослідження Центру розвитку КСВ, у рамках якого було опитано 400 респондентів, зафіксували збільшення частки компаній, які впроваджують програми з охорони довкілля (до 65% у 2018 р.). Найпоширенішими практиками екологічної відповідальності є: впровадження енергозберігаючих технологій (38%), реалізація програми сортування й утилізації відходів (27%), зменшення викидів у навколишнє середовище (19,5%), упровадження програм «зеленого офісу» (17%), заходи щодо захисту природних ресурсів (14%). Проте третина респондентів відповіла, що ними взагалі не здійснювалися екологічні заходи (35%). Загалом спостерігається позитивна динаміка збільшення частки компаній, які впроваджують енергозберігаючі технології та зменшують викиди в навколишнє середовище (для порівняння: у 2010 р. – тільки 8,5% компаній).

У першу чергу це пов'язано з поширенням ідей і практик енергозбереження [2].

У сучасних умовах «зелена» економіка – це двигун сталого розвитку, головним інструментом якої є інноваційні «зелені» технології. «Зелені» технології ґрунтуються на енерго- та ресурсозбереженні, скороченні вуглецевих викидів, чистому транспорті, альтернативних джерелах енергії, органічному сільському господарстві, екодевелопменті (будівництві з мінімальним впливом на навколишнє середовище), передовій логістиці.

Використання вищенаведених інструментів дає змогу економіці розвиватися без збитків для природи і підтримувати екологічний добробут населення; підвищує ефективність виробництва за рахунок збереження та примноження природного капіталу, скорочення токсичних і вуглецевих викидів, розширення біорізноманіття, а також росту доходів і зайнятості населення.

Для «зеленої» економіки однаково важливим є дбайливе і раціональне використання як первинних, так і вторинних ресурсів, при цьому традиційне суспільство еволюціонуватиме в суспільство відповідального споживання. Модель «зеленої» економіки нормалізує взаємодію людської діяльності і природи.

Виділимо характерні особливості моделі «зеленої» економіки:

1. Пріоритетні напрями. Економіка ґрунтується на раціональних моделях виробництва та споживання, «озелененні» підприємств і ринків, стійкій інфраструктурі, «зеленій» податковій і бюджетній реформах, показниках екологічної ефективності, інвестуванні в природний капітал.

2. Ціноутворення. Відмова від неефективних субсидій, оцінка природних ресурсів у грошовому еквіваленті і запровадження податку на всі види діяльності, що завдають збитків навколишньому середовищу.

3. Податкове законодавство. Реформування систем «екологічного» оподаткування, що передбачає зміщення акценту з податку на робочу силу на податок на забруднення.

4. Інвестиційна політика. Вкладення державних інвестицій в інфраструктуру, яка відповідає принципам сталого розвитку (включаючи громадський транспорт, відновлювані джерела енергії, будівництво енергоефективних споруд) та природний капітал.

5. Соціальний складник. Розроблення соціальних стратегій, що мають на меті погодження цілей у соціальній сфері з економічними стратегіями та вибраними напрямками екологізації.

6. Державна підтримка. Цільова державна підтримка наукових досліджень і розробок, пов'язаних зі створенням екологічно чистих технологій, підтримка виробництва екологічно чистої продукції.

Варто зазначити, що за декілька останніх століть відбулося часткове знищення екосистем. На відновлення балансу і потенціалу екосистем по-

трібне не одне століття, тому для сучасної цивілізації найголовнішою проблемою є екологічна.

Ураховуючи вищевикладене, закономірно, що ідею сталого розвитку, доповнену концепцією «зеленої» економіки, можна розглядати як сучасну стратегічну парадигму, що потребує реалізації на всіх рівнях економіки. Сталий та екологічно відповідальний розвиток економіки можливий лише в тому разі, якщо відбудеться зміна сучасних стратегій ведення бізнесу.

Варто зазначити, що останнім часом у світі спостерігається стрімке зростання попиту на органічні продукти харчування, що може стати катализатором для застосування натуральних засобів підживлення рослин і в Україні. Ураховуючи переважно аграрний характер вітчизняної економіки, корисним для нашої держави буде досвід Китаю. Уряд Китаю у 2017 р. затвердив державну програму стимулювання переходу на органічні добрива в усіх галузях сільськогосподарського виробництва, що до 2020 р. дасть змогу скоротити споживання хімічних добрив на 20%. Такі заходи сприяють поліпшенню якості продукції з погляду корисності для організму та зменшенню забруднення надлишковою хімією навколишнього середовища.

Ще однією ознакою «зеленої» економіки є зростання уваги державних органів влади до питань ефективного використання енергетичних ресурсів.

Реформа енергетичної галузі в Україні, привабливі «зелені» тарифні та податкові стимули призвели до зростання іноземних інвестицій у чисту енергію. Згідно з дослідженням Bloomberg New Energy Finance, Україна входить у 10 найкращих країн, що розвиваються, щодо фінансування чистих енергетичних активів за 2018 р. Перш за все це було пов'язано з раптовим припливом капіталу в реалізацію сонячних проєктів після запровадження «зеленого» тарифу. Україна зайняла восьме місце і піднялася відразу на 55 позицій у рейтингу привабливості країн, що розвиваються, з погляду інвестицій у відновлювану енергетику (у минулорічному звіті Climatescope Україна займала лише 63-тє місце). Верхні рядки рейтингу традиційно поділили найбільші економіки країн, що розвиваються: Китай, Індія, Чилі, Бразилія, Аргентина, Йорданія та Кенія. За даними аналітичного центру, причиною зростання стали реформи енергетичного сектору, привабливі «зелені» тарифи і податкові ставки [5].

Варто зазначити, що в 2018 р. європейські країни, що не входять до Євросоюзу, встановили рекорд щодо залучених інвестицій у чисту енергію в розмірі 2,2 млрд доларів. Сума за 2018 р. становила понад чверть від загальної обсягу інвестицій у регіон за останнє десятиліття. Зростання відбулося переважно через стрімке збільшення інвестиційних потоків у розвиток відновлювальної енергетики України (у 2018 р. – 801 млн доларів порівняно з 46 млн доларів у 2017 р.) [5].

Варто зазначити, що останньою світовою тенденцією в розвитку системи державного регулювання відновлювальних джерел енергії є перехід від переважно бюджетного субсидування інвестицій до ринкових інструментів стимулювання їх розвитку.

У напрямі розвитку «зеленої» економіки для України буде корисним досвід Великобританії, Данії та США. Так, Великобританія започаткувала створення «Банку зелених інвестицій» (Green Investment Bank). Його було створено з метою фінансування екологічних низьковуглецевих проєктів, які мають підвищений ступінь ризику та довгострокову окупність, що не приваблює комерційних інвесторів. Данія в «Угоді про зелений ріст» затвердила своє першочергове завдання – ріст «зеленого» сільського господарства і харчової промисловості, а також підвищення рівня охорони навколишнього середовища, природи й клімату. США, переслідуючи мету створення і збереження робочих місць, активізації економіки та закладаючи підвалини довгострокового економічного зростання, застосовує Закон «Про відновлення та реінвестування американської економіки», відповідно до якого Федеральний уряд повинен інвестувати 90 млрд доларів у стимулювання інновацій і росту «зеленого» бізнесу.

Сьогодні перед людством як ніколи гостро стоїть проблема обмеженості ресурсів і пошуку способів максимально відповідального задоволення своїх потреб. За таких умов виникає необхідність використання переваг рециклінгу у забезпеченні сталого розвитку суспільства.

У зарубіжній практиці рециклінг визначається як процес перетворення відходів на матеріали, які можна повторно використовувати, що дає змогу зменшити втрати корисних матеріалів, знизити витрати сировини та енергії, рівень забруднення повітря, води і ґрунту в результаті скорочення обсягу утилізації відходів звичайними способами (спалювання). У такому розумінні рециклінг зустрічається в міжнародній ініціативі 3R: Reduce (скорочення обсягів утворення відходів), Reuse (повторне використання відходів), Recycle (використання відходів як вторинної сировини).

Різниця між процесами повторного використання (Reuse) і рециклінгу (Recycle) полягає у тому, що повторне використання передбачає, що якийсь об'єкт, який є відходом для одного агента, для іншого – повна готовність до використання – благо, яке не потребує додаткової переробки або обробки. Відповідно, рециклінг передбачає, що відходи є ресурсом (проте не кінцевим продуктом), який можна повторно залучити у виробничий процес за умови його обробки і (або) переробки. Процес рециклінгу в ідеальному варіанті характеризується безвідходністю, проходженням циклу включення у виробничий процес необмежену кількість разів.

Варто зазначити, що одним із чинників, який позитивно впливає на запровадження ре-

циклінгу в Україні, є організація роздільного збору сміття з метою його подальшої переробки. Такий підхід до збору твердих побутових відходів (ТПВ) забезпечить екологічну стабільність і знизить екологічні ризики вітчизняної економіки.

На нашу думку, саме невирішеність проблеми з переробкою промислових і побутових відходів є одним із найнегативніших чинників впливу людини на навколишнє середовище. У зв'язку із цим у найкоротші терміни необхідно сформувати ефективну систему управління відходами виробництва і споживання, що в умовах екологічної кризи є першочерговим завданням сталого розвитку України.

Отже, під час формування природоохоронної державної політики слід виходити з принципів сталого розвитку, повністю виключивши перекладання екологічних проблем, викликаних поточним споживанням, на майбутні покоління. Сталий розвиток у цій сфері передбачає певні вимоги до системи поводження з відходами. Стійкість комплексної системи поводження з відходами забезпечується, в першу чергу, завдяки розвитку ринку вторинної сировини з утилізованих відходів, припиненню нелегального захоронення відходів. При цьому варто наголосити, що головний ефект у разі вирішення проблеми відходів пов'язаний з їх повторним використанням.

За таких умов рециклінг має стати ключовим інструментом у вирішенні важливих екологічних проблем, гострота яких росте сьогодні випереджаючими темпами. Таким чином, сьогодні рециклінг доцільно розглядати як важливий елемент соціально-економічної системи, що дає змогу сформувати основу для стійкого розвитку сучасного суспільства.

Сьогодні багато підприємств орієнтуються на переробку вторинної сировини або на повністю безвідходні цикли виробництва (так звана циркулярна економіка). Одним із найяскравіших прикладів циркулярної економіки є Nespresso – глобальна компанія, яка використовує програму повернення. Споживачі можуть залишити свої використані кавові капсули в мішках для переробки. Алюмінієві капсули відокремлюються від кавової гущі перед розплавленням металу для використання в нових продуктах. Відпрацьована кавова гуща продається як високоякісне добриво для озеленення. Група Carlsberg розпочала співпрацю з датською компанією есоХрас, Innovation Fund Denmark і Технічним університетом Данії, щоб розробити повністю біорозчинну пляшку для пива з деревного волокна. Ще одна датська компанія по переробці картоплі КМС переробляє залишки картопляних волокон в багату білками добавку для харчової промисловості. Іншим прикладом є фінський виробник добрив Ecolan, дочірня компанія Honkajoki Oy. Ecolan виробляє органічне добриво Agra, використовуючи м'ясо і кісткову муку. Сировину переробляють у порошок, який

потім змішують з іншими інгредієнтами для виробництва добрив. Кінцева мета цих проєктів – повна ліквідація відходів шляхом створення екологічних продуктів і збільшення частки циркулярної економіки.

Системний перехід до «зеленої» економіки передбачає, що відповідні цільові показники екологічної стійкості мають бути закладені в стратегічну нормативну базу. «Зелена» модель економіки передбачає кардинальну зміну усієї структури економічної діяльності і забезпечує баланс трьох видів капіталу: фінансового, людського і природного. У зв'язку із цим її розроблення повинне входити у повноваження органу державного управління, що відповідає за національне стратегічне планування.

На нашу думку, запровадженню принципів «зеленої» економіки в практику діяльності вітчизняних підприємств сприятиме реалізація таких заходів:

1) формування державної інвестиційної політики, яка буде спрямована на підтримку розвитку «зелених» технологій, формування необхідної інфраструктури, створення умов для відновлення природного капіталу та збільшення його обсягів;

2) цільове державне фінансування науково-дослідних робіт, пов'язаних зі створенням «зелених» (екологічно чистих) технологій;

3) реформування системи «екологічного» оподаткування, що передбачає заміну податку на роботу силу податком на забруднення;

4) запровадження практики державних закупівель, що створить сприятливі умови, заохотить виробництво екологічно чистої продукції.

Відповідно, кожне сучасне підприємство в процесі реалізації програм соціально-економічного розвитку повинне враховувати екологічні наслідки, впроваджувати сучасні механізми й інструменти екологізації з метою забезпечення екологічної стійкості економічної діяльності.

На нашу думку, вітчизняним підприємствам необхідно орієнтуватися на реалізацію двох основних напрямів: екологічність виробництва й екологічність продукції. Компаніям для залучення покупців та інвесторів необхідно переконливо демонструвати екологічність своїх товарів і виробництва. У сучасних умовах перенасичення ринків споживач стає вимогливішим і все частіше під час вибору продукції враховує екологічний складник соціальної відповідальності виробника. Варто зазначити, що зарубіжні інвестори здебільшого є соціально відповідальними і під час прийняття рішень установлюють жорсткі вимоги до екологічності бізнесу.

Цілями розроблення «зелених» технологій є:

- скорочення забруднення та відходів шляхом зміни структури виробництва та споживання;

- задоволення суспільних потреб методами, що не передбачають виснаження природних ресурсів;

- розроблення альтернативних видів технологій, які є безпечними для навколишнього середовища;

- створення продуктів, які можна повторно використовувати або переробляти.

Найважливішим чинником, що зумовлює зміцнення позицій «зеленої» економіки в усьому світі, полягає у високій наукоємності розробки і високому рівні технологічності «зелених виробництв» [1].

Сьогодні найперспективнішими секторами «зелених» технологій із погляду інвестиційної привабливості є:

1) енергетика: враховуючи те, що енергетика часто вважається найгострішою проблемою у секторі «зелених» технологій, енергетичний сектор повинен зосередитися на розвитку альтернативних видів енергії;

2) «зелені» нанотехнології: передбачають розроблення нових матеріалів на нанометричному рівні, які могли б замінити спосіб виготовлення продукції на більш екологічний;

3) «зелена» хімія: даний напрям охоплює винахід, розроблення і застосування хімічних процесів і продуктів, призначених для усунення або зменшення виробництва і використання небезпечних речовин [6].

Основними проблемами у процесі запровадження принципів «зеленої» економіки є: відокремлення економічного зростання від використання та споживання природних ресурсів та енергії; створення більшої доданої вартості з меншим впливом на довкілля. Кінцевими цілями «зеленої» економіки є зростання добробуту людей (дохід, здоров'я, якість та тривалість життя за суттєвого зменшення відходів, шкідливих викидів, забруднення води, ґрунтів тощо) [3, с. 26].

Перехід до «зеленої» економіки об'єктивно стимулює інноваційну активність, яка має підтримуватися сприятливим конкурентним середовищем та дієвими інструментами регулювання [4, с. 60].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сучасна модель «зеленої» економіки повинна сприяти виходу України на нові продуктові, сервісні та технологічні ринки. Своєчасно реагуючи на останні глобальні виклики, модель «зеленої» економіки здатна не лише поліпшити екологічну ситуацію та підвищити соціальний добробут населення країни, а й забезпечити економічну і політичну стійкість держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горянська Т.В. «Зелена економіка» як чинник розвитку зовнішньоторговельних відносин. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_13 (дата звернення: 10.12.2019).
2. «Розвиток КСВ в Україні: 2010–2018». URL: <http://csr-ua.info/csr-ukraine/library/%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b2%d0%b8%d1%82%d0%be%d0%ba-%d0%ba%d1%81%d0%b2-%d0%b2-%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%96-201/> (дата звернення: 19.12.2019).

3. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків : монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. А.І. Крисоватого та д.е.н., проф. О.М. Сохацької. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 478 с.
4. Чмир О.С., Захаркевич Н.П. «Зелена» економіка: сутність, цілі та базові принципи. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. № 3(33). С. 54–62.
5. Emerging Markets Outlook 2019. URL: <http://global-climatescope.org/assets/data/reports/climatescope-2019-report-en.pdf> (дата звернення: 22.12.2019).
6. Investing in Green Technology. URL: <https://www.investopedia.com/articles/investing/040915/investing-green-technologythe-future-now.asp> (дата звернення: 22.12.2019).
2. Rozvytok KSV v Ukraini: 2010–2018. [Development CSR in Ukraine: 2010-2018] Available at: <http://csr-ua.info/csr-ukraine/library/%d0%b4%d0%be%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d0%bd%d0%bd%d1%8f-%d1%80%d0%be%d0%b7%d0%b2%d0%b8%d1%82%d0%be%d0%ba-%d0%ba%d1%81%d0%b2-%d0%b2-%d1%83%d0%ba%d1%80%d0%b0%d1%97%d0%bd%d1%96-201/> (accessed 19.12.2019).
3. Chetverta promyslova revoliutsiia: zmina napriamiv mizhnarodnyh investytsiynih potokiv (2018). Monogr. za nauk. red. A.I. Krysovatogo ta O.M. Sohatskoi, pp. 478.
4. Chmyr O.S., Zacharkevych N.P. (2013). «Zelena» ekonomika: sutnist, tsili ta bazovi pryntsyipy. *Ekonomichhyi visnyk Donbasu*. № 3(33), pp. 54–62.
5. Emerging Markets Outlook 2019. Available at: <http://global-climatescope.org/assets/data/reports/climatescope-2019-report-en.pdf> (accessed 22.12.2019).
6. Investing in Green Technology. Available at: <https://www.investopedia.com/articles/investing/040915/investing-green-technologythe-future-now.asp> (accessed 22.12.2019).

REFERENCES:

1. Horianska T.V. (2014) «Zelena» ekonomika aik chynnyk rozvytku zovnishnotorhivelnih vidnosyn [«Green» economy – factor of development of the foreign trade relations]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_13 (accessed 10.12.2019).